

<https://doi.org/10.34862/rbm.2023.2.5>

otrzymano: 14 IX 2023, zaakceptowano: 19 XII 2023

Marcin Koczan
Uniwersytet Wrocławski
marcin.koczan@uwr.edu.pl
<https://orcid.org/0000-0002-8039-6820>

Wpływ wojny na Ukrainie na międzynarodową pozycję Rosji

Abstrakt: Rosja dąży do transformacji postzimnowojennego ładu światowego opartego na dominującej pozycji Stanów Zjednoczonych do układu z wieloma wzajemnie równoważącymi się biegunami. Inwazja Rosji na Ukrainę w lutym 2022 r. wpisuje się w ten proces. Będzie ona miała daleko idące skutki nie tylko w relacjach między Moskwą a Kijowem, ale także w skali regionalnej i globalnej. Opisanie całego spektrum czynników oddziałujących na międzynarodową pozycję Rosji, zarówno w sposób bezpośredni, jak i pośredni, jest wyzwaniem. Artykuł odnosi się więc do najważniejszych z nich w kontekście wojny na Ukrainie. Dokonuje ich przeglądu zarówno w perspektywie regionalnej (pozycji Rosji na Kaukazie, w państwach Azji Centralnej, znaczenie Białorusi), jak i globalnej (relacje z kolektywnym Zachodem, Chinami, państwami globalnego Południa).

Słowa kluczowe: Rosja, pozycja międzynarodowa Rosji, wojna rosyjsko-ukraińska, bezpieczeństwo regionalne

The Influence of the War in Ukraine on the International Position of Russia

Abstract: Russia has been striving for a long to transform the post-Cold War world order based on the dominant position of the United States into a system with many mutually balancing poles. Russia's invasion of Ukraine in February 2022 is part of this process. It will have far-reaching effects not only on relations between Moscow and Kyiv but also on a regional and global scale. The article aims to analyze the most important factors affecting Russia's international position, directly and indirectly, in the context of the war in Ukraine. The author reviews them both regionally (Russia's position in the Caucasus, Central Asia, and the importance of Belarus) and globally (relations with the collective West, China, and countries of the Global South).

Keywords: Russia, international position, Russian-Ukrainian war, regional security

Wstęp

Obszar Rosyjska inwazja na Ukrainę wpisuje się w wieloletnie wysiłki Moskwy zmierzające do redefinicji postzimnowojennego porządku świata, w którym Rosja została obsadzona w roli dużo mniej znaczącej niż wskazywałyby aspiracje rosyjskich elit. Federacja Rosyjska jako prawna sukcesorka ZSRR przejęła po nim atrybuty globalnego mocarstwa, takie jak np. stałe miejsce w Radzie Bezpieczeństwa ONZ czy monopol na posiadanie broni jądrowej, ale jej znaczenie polityczne i potencjał gospodarczy wystarczył jedynie na odgrywanie roli mocarstwa regionalnego. Rosja była w stanie spowolnić, ale nie zablokować rozszerzenia NATO na kraje Europy Środkowo-Wschodniej, mimo wysiłków nie powstrzymała interwencji NATO w Kosowie, nie była w stanie skutecznie zablokować interwencji USA w Iraku w 2003 r. Pomimo różnego rodzaju zabiegów nie udało się uzyskać przyzwolenia Zachodu na budowanie swojej wyłącznej strefy wpływów na obszarze tzw. bliskiej zagranicy (Świder, 2020, s. 40–44). Co więcej, uzurpatorska pozycja Rosji jako jedynego gwaranta bezpieczeństwa na obszarze poradzieckim zaczęła być podważana i kwestionowana przez innych graczy.

Na odbywającej się w lutym 2007 r. Konferencji Bezpieczeństwa w Monachium Władimir Putin publicznie przestrzegał Zachód przed wciąganiem krajów WNP do zachodnich struktur, przede wszystkim NATO (Świder, 2020, s. 45). Kreml tworzył założenia doktrynalne swojej dominacji na obszarze poradzieckim (Menkiszak, 2014). Wojna rosyjsko-gruzińska w 2008 r., aneksja Krymu i destabilizacja wschodniej Ukrainy były przekuciem narracji Kremla o wyłącznej strefie wpływów w tzw. bliskiej zagranicy w realne działania. W tym kontekście decyzja o inwazji na Ukrainę w 2022 r. była, z punktu widzenia Moskwy, kolejnym krokiem zmierzającym do zmiany układu sił. Do wzmocnienia swojej pozycji wobec Zachodu (w przypadku relatywnie szybkiego zwycięstwa) lub rozpoczęcia procesu destabilizacji struktur bezpieczeństwa w regionie w nadziei, że przyniesie to ostatecznie wzmocnienie pozycji Rosji względem Zachodu. Zdaniem Fiodora Łukianowa już przed wojną było widoczne, że współzależność między mocarstwami zaczyna być wypierana przez rywalizację (Łukyanov, 2022). Rosyjscy przywódcy doszli do wniosku, że to odpowiedni moment na wzmocnienie turbulencji i nieprzewidywalności w przestrzeni międzynarodowej, w nadziei, że przyniesie to korzyści Rosji. Stąd działania Moskwy zmierzające do wywołania kryzysów: energetycznego, humanitarnego, migracyjnego i żywnościowego, których skutki mają charakter ponadregionalny.

Trwają spory i dyskusje nad przyczynami rosyjskiej agresji na Ukrainę. W polskiej debacie motywacje Kremla gruntownie opisał Marek Budzisz, skupiając się na szerokim kontekście regionalnym i globalnym (Budzisz, 2022, s. 48–90). W rocznym raporcie opublikowanym przez Klub Wałdajski autorzy zwracają uwagę, że Rosja przedłożyła realizację własnych idei bezpieczeństwa nad korzyści wynikające z „globalnego pokoju”, opartego na zasadach określanych przez USA (Barabanov *et al.*, 2022, s. 7–8). Wpisanie się w zachodniocentryczny system międzynarodowy zbyt mocno krępowałoby Rosję w realizowaniu autonomicznie definiowanych celów polityki bezpieczeństwa. Można więc z dużym prawdopodobieństwem przyjąć, że decydenci na Kremlu uznali, że słabnący i podzielony Zachód nie jest w stanie utrzymać ładu w skali globalnej. Brutalne, siłowe rozwiązania, podważające aktualną architekturę bezpieczeństwa i prymat prawa międzynarodowego miały być katalizatorem zmian.

Autor artykułu stara się odpowiedzieć na pytanie, czy i jak wojna rosyjsko-ukraińska wpływa na międzynarodową pozycję Rosji w wybranych aspektach. Przyjętą, podstawową metodą badawczą jest krytyczna analiza zgromadzonych materiałów, uzupełniona metodami prognozowania, porównawczą i analizy systemowej. Z uwagi na fakt, że opisywane zagadnienie posiada dużą dynamikę i dotyczy w dużej mierze bieżących wydarzeń, autor pragnie włączyć się w dyskusję nad aktualną pozycją Rosji na arenie międzynarodowej. Z uwagi na wielość aspektów, które pośrednio lub bezpośrednio mogą wpływać na pozycję międzynarodową Rosji, dokonano przeglądu najważniejszych z nich.

Pozycja Rosji na obszarze tzw. bliskiej zagranicy

Wiele wskazuje na to, że wojna rosyjsko-ukraińska będzie się przeciągać. W najbliższym czasie raczej nie wystąpią okoliczności skłaniające którąś ze stron do podjęcia realnych (nie pozorowanych) rozmów rozejmowych czy pokojowych (więcej: Koczan, 2023). Mimo że konflikt wydaje się być w fazie wzajemnego klinczu, jego przebieg świadczy raczej o porażce Rosji, przynajmniej wizerunkowej. Rosja od wielu lat budowała obraz swojej armii jako drugiej siły świata. Wdrażała programy modernizacyjne, reformowała struktury armii (Sołkiewicz & Szubrycht, 2018a, 2018b), rozwijała nowe typy uzbrojenia (czołg T14, myśliwiec piątej generacji Su-57 czy pociski hipersoniczne Ch-47M2 Kindżał), organizowała regularnie duże manewry wojskowe. Mimo wszystko Rosja przystąpiła do starcia nieprzygotowana. Przebieg działań zbrojnych obnażył

wiele systemowych problemów rosyjskiej armii, takich jak: niewydolna logistyka, niska jakość dowodzenia, zwłaszcza na poziomie taktyczno-operacyjnym, brak wystarczającego nasycenia nowoczesnymi bezzałogowcami (zwłaszcza zwiadu i napadu powietrznego), ograniczone zdolności produkcyjne, niewystarczająca autarkiczność produkcji wojennej, co jest szczególnie dotkliwe w obliczu sankcji na komponenty militarne i sprzęt tzw. podwójnego zastosowania¹. Rosja decydując się na rozpoczęcie nieprzygotowanej wojny, obnażając własne słabości, osłabiła budowany od lat wizerunek silnego militarnie gracza. Ma to swoje konsekwencje zarówno na obszarze tzw. bliskiej zagranicy, potencjalnej konfrontacji NATO – Rosja, czy w odbiorze globalnym (Rosja – USA, Rosja – Chiny).

Od prawie trzech dekad Rosja próbuje umocnić swoje wpływy na obszarze poradzieckim. Lansowała różne projekty reintegracyjne, zarówno w zakresie ekonomiczno-gospodarczym, jak i polityczno-wojskowym. Planowała go skonsolidować pod własnym przywództwem, czyniąc z niego swoją strefę wpływów. Na zachodzie geopolityczna gra toczyła się o Białoruś, Ukrainę i Mołdawię, gdzie Rosja rosnące oddziaływanie Zachodu musiała balansować tanimi surowcami, preferencyjnymi kredytami, wspieraniem przychylnych sobie środowisk politycznych i uprzywilejowanymi relacjami handlowymi.

Z punktu widzenia skuteczności oddziaływania Rosji na kierunku zachodnim kluczowa jest Białoruś. Wydaje się, że po 24 lutego 2022 r. nie da się stworzyć na Ukrainie istotnego (nawet lokalnie czy regionalnie) środowiska politycznego zorientowanego na współpracę z Rosją. Wydaje się, że politycznie Ukraina jest dla Rosji stracona. Szansą, aby „pozostać w Europie” jest inkorporacja lub całkowite podporządkowanie Białorusi. Sytuacja geopolityczna, w której znalazła się Białoruś, jest niezwykle trudna. Reżim Łukaszenki zdaje sobie sprawę, że z uwagi na międzynarodową izolację, brak wewnętrznej legitymacji do sprawowania władzy, jego przyszłość jest w dużej mierze uzależniona od woli Kremla. To, jak Rosja będzie kształtować relację z Białorusią w przyszłości, zależy częściowo od przebiegu i wyniku wojny rosyjsko-ukraińskiej. Nie osiągnięcie zakładanych przez Kreml celów „specjalnej operacji wojskowej” może wywołać pokusę skompensowania niepowodzeń inkorporacją Białorusi. Z drugiej strony niepowodzenia na froncie i pogarszający się stan gospodarczy mogą

¹ ZSRR w swojej schyłkowej fazie przechodził głęboki kryzys polityczny i gospodarczy, ale paradoksalnie znajdował się u szczytu strategicznej samowystarczalności (Lukyanov, 2022).

doprowadzić do erozji autorytarnego reżimu Putina i umożliwić odzyskanie przez Aleksandra Łukaszenkę (przynajmniej częściowej) manewrowości w polityce międzynarodowej.

Znaczenie Białorusi dla rosyjskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa wzrasta w kontekście akcesji Finlandii (formalnie) i Szwecji (spodziewanej wkrótce) do NATO, co było bezpośrednim skutkiem rosyjskiej inwazji na Ukrainę. Skuteczne włączenie obu armii do Sojuszu spowoduje kilka znaczących konsekwencji dla Rosji. Po pierwsze wzmocni pozycję krajów bałtyckich, ich obronę uczyni bardziej prawdopodobną, a je same uodporni na presję ze strony Rosji. Po drugie Morze Bałtyckie staje się właściwie wewnętrznym akwenem NATO – z możliwością relatywnie łatwej blokady zatoki fińskiej i rosyjskiej floty bałtyckiej. Po trzecie Obwód Królewiecki staje się właściwie terytorium nie do obrony – bez możliwości realnego zaopatrywania w warunkach wojennych, z lądu, morza czy powietrza. Po czwarte obecność żołnierzy i instalacji NATO w Finlandii wywoła odpowiednią reakcję Rosji, która będzie musiała wzmocnić swoją obecność na północy, gdzie zlokalizowane są istotne instalacje do prowadzenia wojny globalnej (bazy floty północnej, w tym okrętów podwodnych z głowicami atomowymi i wyrzutnie raket balistycznych). Konieczność rozciągnięcia uwagi rosyjskiej armii od południa (Ukraina) po Finlandię powoduje, że nie będzie mogła koncentrować zagrożeń na linii Białoruś-Polska-Niemcy, tworząc szachujące NATO duże zgrupowania uderzeniowe.

Agresja na Ukrainę może rozpocząć proces częściowej delegitymizacji Rosji na obszarze poradzieckim. Jej dotychczasowa rola w rozstrzyganiu sporów regionalnych, a także interwencje wewnętrzne w celu stabilizacji poszczególnych reżimów (np. w Kazachstanie w styczniu 2022 r.) (Strachota, 2022) może być podważana. Pewne symptomy tego trendu widać w kontekście relacji z Armenią, która upatrywała w Rosji gwaranta *status quo* na Kaukazie. W obliczu presji Azerbejdżanu na Górski Karabach, Erewań rozczarowany postawą Rosji, która nie potrafi lub nie chce zdyscyplinować Baku i zabezpieczyć interesów swojego głównego sojusznika na Kaukazie, szuka alternatywnych rozwiązań. W tym regionie od dłuższego czasu aktywnie działa Turcja, budując relacje przede wszystkim z Azerbejdżanem. Rozwija także kontakty z państwami Azji Centralnej, m.in. za pośrednictwem „Rady Tureckiej”. Zagadnienie to jest dostrzeżane w Moskwie (Areshev, 2020, s. 60) i interpretowane jako wzrost ambicji Ankary do odgrywania większej roli na Kaukazie i w Azji Centralnej, obszarach postrzeganych w Rosji jako strefa uprzywilejowanych interesów.

W przypadku państw Azji Centralnej, Rosja musi się także liczyć ze wzrostem znaczenia Chin. Od wielu lat Pekin inwestuje w regionie w rozwój infrastruktury, wspiera budowę szlaków przesyłowych węglowodorów, pozyskuje surowce. W maju 2023 r. odbyło się spotkanie przywódcy Chin z przywódcami państw Azji Centralnej. Był to wyraźny sygnał, że Pekin jest zainteresowany rozwijaniem relacji gospodarczych i wymiany handlowej. Współpraca w zakresie energetyki jest dla Państwa Środka szczególnie istotna (ropociąg Kazachstan-Chiny; gazociąg Azja Centralna-Chiny). Pekin jednak nie ma realnych możliwości (porównywalnych z Rosją) zapewnienia bezpieczeństwa w wymiarze militarnym (Bogusz & Popławski, 2023). Stąd dochodzi do ukształtowania rosyjsko-chińskich kondominiów w Azji Centralnej (Bogusz *et al.*, 2021, s. 74). Wydaje się, że w dłuższej perspektywie będzie to układ korzystny dla Pekinu, który będzie miał swobodę w budowaniu swoich gospodarczych wpływów w Azji Centralnej (istotnym elemencie inicjatywy pasa i szlaku), a kosztowną polityczną i militarną odpowiedzialność za bezpieczeństwo regionu pozostawiając Moskwie.

Otwarte podważanie poczucia bezpieczeństwa, kwestionowanie integralności terytorialnej (szczególnie widoczne wobec Kazachstanu) przez rosyjskich polityków skłoniło część państw do szukania alternatywnych gwarancji bezpieczeństwa (Chin wobec państw Azji Centralnej, czy Turcji wobec państw Kaukazu). Elity polityczne państw poradzieckich zdają sobie sprawę, że kwestionowanie aktualnych granic, wynikających z podziału ZSRR, i akceptacji *status quo* po jego rozpadzie, jest dla nich poważnym zagrożeniem. Znamienne jest, że żadne z państw poradzieckich oficjalnie nie poparło rosyjskiej inwazji na Ukrainę², nie zaangażowało własnych sił zbrojnych, ani nie uznało suwerenności tzw. Ługańskiej i Donieckiej Republiki Ludowej.

Pozycja Rosji w świecie

Rosja od dawna dąży do redefinicji postzimnowojennego ładu światowego opartego o dominującą pozycję Stanów Zjednoczonych do układu z wieloma wzajemnie równoważącymi się biegunami. Było to dobrze widoczne w narracji „Strategii bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej” z 2015 r., a także

² Białoruś zaangażowana jest w konflikt pośrednio, udostępniając swoje terytorium i częściowo zaplecze logistyczne, co spowodowało objęcie jej zachodnimi sankcjami. Znamienne jest, że nieprzerwanie utrzymywane są stosunki dyplomatyczne między Mińskiem a Kijowem, a przedstawiciele dyplomacji obu krajów nie zostali wycofani ze swoich placówek.

„Koncepcji polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej” z 2016 r. (Sykulski, 2020, s. 62). Strategia bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej przyjęta w 2021 r., w części dotyczącej Rosji we współczesnym świecie, diagnozowała, że globalny ład jest w fazie transformacji, a państwa zachodnie zmierzają do utrzymania swojej hegemonii (Czachor, 2022, s. 14). Analitycy, jak np. Sergiej Karaganov, postrzegają wojnę na Ukrainie, nawet w szerszym kontekście. Nie tylko jako starcie geopolityczne z Zachodem, ale przede wszystkim jako ideologiczno-moralną konfrontację w obronie przyszłości nie tylko Rosji, ale całej ludzkiej cywilizacji (Karaganov, 2023). Jego zdaniem zepsute moralnie zachodnie elity, narzucając światu własny model społeczno-polityczny, prowadzą go do zguby. Tylko Rosja, jako państwo-cywilizacja oparta na tradycyjnych wartościach, jest w stanie odwrócić ten proces, nie stroniąc od użycia broni jądrowej w celu zmuszenia Zachodu do wyrzeknięcia się ambicji narzucania światu swojej dominacji.

Podjmując decyzję o inwazji na Ukrainę, rosyjscy decydenci doszli najwyraźniej do wniosku, że Zachód jest podzielony, targany wewnętrznymi sporami i na tyle osłabiony, że nie będzie w stanie podjąć skutecznych działań w celu obrony *status quo*. W obliczu rosyjskiej agresji doszło jednak do odtworzenia względnej spójności Zachodu pod amerykańskim przywództwem. Zachodnie elity (przynajmniej w części) zweryfikowały swoje dotychczasowe postrzeganie Rosji. Znamienne w tym kontekście jest ogłoszenie przez kanclerza Niemiec Olafa Scholtza zmian w polityce zagranicznej i bezpieczeństwa (Jasiński, 2022), czy wypowiedzi prezydenta Francji Emmanuela Macrona na szczycie GlobSec w Bratysławie (Karbowicz, 2023). Komisja Europejska konsekwentnie wdraża kolejne pakiety sankcji, podobnie jak kraje grupy G7, a kraje członkowskie NATO deklarują i realizują kolejne pakiety wsparcia dla wysiłku militarnego Ukrainy (Trebesch *et al.*, 2023). Wprowadzenie daleko idących sankcji, takich jak odcięcie rosyjskich banków od systemu SWIFT, embargo na surowce energetyczne, zakaz transferu technologii (np. wydobywczych), części zamiennych (np. do zachodnich samolotów pasażerskich), czy wycofanie się zachodnich korporacji z rosyjskiego rynku, będzie miało negatywne konsekwencje także dla zachodnich gospodarek (szczególnie w krótkiej perspektywie). W długiej perspektywie odcięcie od zachodniego kapitału i technologii będzie miało dla rosyjskiej gospodarki daleko idące konsekwencje. Trudno jednak sobie wyobrazić, aby gospodarkę, taką jak rosyjska, sankcje powaliły w kilkanaście miesięcy, zwłaszcza że w niektórych przypadkach obserwować można było istotną różnicę czasową

między ustanowieniem a wprowadzeniem sankcji. Zakaz importu rosyjskiej ropy drogą morską do krajów UE wszedł w życie dopiero 5 grudnia 2022 r. Embargo na import produktów naftowych weszło w życie 5 lutego 2023 r. Relatywnie późno wprowadzono także zakaz świadczenia usług wspierających lub umożliwiających obrót surowcem (Kardaś, 2023, s. 1–2)³ z wyłączeniem surowca, który kosztuje poniżej 60 USD za baryłkę (2 grudnia UE wprowadziła tzw. pułap cenowy/*price cap*; szerzej: Kardaś, 2022). Zachodnie sankcje mają na celu osłabienie rosyjskich zdolności do prowadzenia działań militarnych. Ich pełne skutki i zakres oddziaływania na rosyjską gospodarkę i stan finansów państwa poznamy w przyszłości. Pod warunkiem, że Zachód będzie konsekwentnie ich przestrzegał i dokładał starań, aby likwidować luki i sposoby ich omijania.

Nałożenie sankcji na Rosję, wprowadzenie daleko idących ograniczeń w handlu, zerwanie łańcuchów dostaw, rezygnacja (częściowo wymuszona przez działania samej Rosji) z importu rosyjskich węglowodorów, wycofywanie się z projektów inwestycyjnych w Rosji, transferu technologii i zamykania działalności operacyjnej na rosyjskim rynku przez zachodnie firmy wytworzyły lukę, w którą będą wchodzić chińskie firmy. To spowodowało pojawienie się przewidywań, że z uwagi na kilkukrotną różnicę w wielkości gospodarek, Chiny szybko zdominują Rosję, czyniąc z niej tzw. junior partnera. Mimo że obroty handlowe skokowo rosły, osiągając w 2022 r. rekordowe 190 miliardów USD, a w pierwszym kwartale 2023 r. wzrosły o kolejne 39%, to zdaniem Michała Korostnikowa nie świadczy to jeszcze o dominacji. Wskaźniki obrotów handlowych, chińskich inwestycji w Rosji, eksportu rosyjskich węglowodorów charakteryzują się wzrostem, ale nie wykazują rażącej dysproporcji w porównaniu do innych kierunków (Korostnikow, 2023). Jeszcze jeden element jest zdaniem Korostnikowa kluczowy. Oba państwa łączą interesy strategicznej konfrontacji z Zachodem, głównie USA. Dopóki Chiny będą jedyną ekonomiczno-technologiczną alternatywą dla Zachodu, będą mogły inwestować w Rosji i korzystać z jej surowców energetycznych, nie będą miały powodów, by wykorzystywać przewagę ekonomiczną do budowania przewagi politycznej w stosunku do Rosji.

Rosyjska inwazja na Ukrainę i ogłoszony krótko przed jej rozpoczęciem sojusz rosyjski-chiński (Bogusz *et al.*, 2022) zakończył trwające dyskusje nad tzw.

³ Takich jak na przykład usług transportu morskigo, wsparcia technicznego, pośrednictwa, finansowania lub pomocy finansowej związanej z transportem morskim rosyjskiej ropy i produktów naftowych do państw trzecich.

manewrem „odwróconego Kissingera”. W grudniu 2021 r. Rosja sformułowała swoje oczekiwania pod adresem USA i NATO⁴. Dotyczyły one między innymi zredukowania aktywności Sojuszu i USA w otoczeniu Rosji łącznie z wycofaniem wojsk z państw przyjętych do sojuszu po 1997 r. Miało to z nich uczynić członków drugiej kategorii i *de facto* zapewnić Rosji swobodę w kształtowaniu geopolitycznej przyszłości, przede wszystkim Białorusi, Ukrainy i Mołdawii.

Od początku konfliktu Chiny zachowują się ambiwalentnie. Z jednej strony wysyłają sygnały wsparcia i zrozumienia dla działań Rosji w Ukrainie, ale z drugiej strony stronią od jednoznacznego wsparcia militarnego w postaci dostaw broni czy amunicji (przynajmniej nie ma na to niepodważalnych dowodów). Dla Rosji niezwykle istotne jest to, jak zachowa się Pekin w przyszłości. Czy podzieli przekonanie Moskwy, że to właściwy czas na siłowe podważenie zachodniocentrycznego porządku międzynarodowego, otwarcie wesprze Rosję i będzie grał na policentryzację ładu międzynarodowego. Czy może widząc nieporadność i nieskuteczność Rosji w realizacji swoich celów Pekin będzie raczej zmierzał do porozumienia z Waszyngtonem. W obu przypadkach pozycja Rosji może zostać zredukowana do statusu politycznego „junior partnera” Chin. Zdolności Moskwy do bilansowania Chin relacjami z Zachodem i odwrotnie, po inwazji na Ukrainę uległy daleko idącemu osłabieniu.

Wojna rosyjsko-ukraińska w rozumieniu USA to nie jest tylko konflikt o przyszłość Ukrainy, ale o spoistość aktualnego porządku światowego. Wygrana Rosji pokaże z jednej strony, że siłowe rozwiązania są skuteczne, podważony zostanie budowany od kilkudziesięciu lat prymat prawa międzynarodowego i zobowiązanie do rozwiązywania sporów w drodze pokojowej. Podważyłoby to pozycję Stanów Zjednoczonych jako gwaranta obecnego ładu i poddało w wątpliwość wiarygodność i skuteczność Waszyngtonu do obrony swoich sojuszników na innych teatrach konfrontacji, przede wszystkim w Azji Południowo-Wschodniej. O tym, że znaczenie wojny rosyjsko-ukraińskiej wykracza daleko poza regionalne znaczenie świadczy fakt, że do wsparcia Ukrainy i różnego rodzaju sankcji i ograniczeń handlowych wobec Rosji przyłączyła się Japonia⁵, Singapur, Korea Południowa, Australia i Nowa Zelandia.

⁴ 17 grudnia 2021 r. na stronie Ministerstwa Spraw Zagranicznych Rosji ukazał się komunikat w sprawie przedstawienia przez Rosję tekstów porozumienia z USA i NATO (The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, 2021).

⁵ Pomimo że może to oznaczać brak możliwości uregulowania sporu o wyspy kurylskie.

Rosja wyraźnie przegrała rywalizację o zachodnią tzw. infosferę, zwłaszcza że propagandowe i PR-owe działania Ukrainy okazały się nadspodziewanie skuteczne, zwłaszcza w pierwszych miesiącach od rozpoczęcia inwazji. Nie oznacza to, że zachodnie spojrzenie na ten konflikt jest powszechnie podzielane. Widać to szczególnie w krajach Ameryki Południowej⁶ czy w krajach afrykańskich doświadczonych europejskim kolonializmem. O tę część świata zabiega Rosja, lansując swoją narrację na temat wojny w Ukrainie.

Wojna rosyjsko-ukraińska wywołuje skutki globalne. Dla państw afrykańskich głównie z uwagi na działania Rosji wymierzone w ukraiński sektor rolno-spożywczy i uniemożliwienie eksportu ukraińskiego zboża i żywności przez Morze Czarne. Dodatkową komplikacją były zakłócenia w obrocie rosyjskimi i białoruskimi nawozami. Wojna pomiędzy dwoma tak istotnymi graczami na globalnym rynku rolno-spożywczym musiała wywołać poważne obawy o wzrost cen i niedobory na rynku. Przede wszystkim odczuły to państwa uzależnione od importu z Rosji i/lub Ukrainy (Somalia 100%, Egipt ponad 80%, Sudan 75%, Madagaskar, Rwanda, Tanzania, Senegal 60–70%) (Czerep, 2022). Część państw afrykańskich przyjęło pozycję zdystansowanego obserwatora, stroniąc od jednoznacznego opowiedzenia się po którejś ze stron. W polityce niektórych państw pojawiają się prorosyjskie sympatie, zwłaszcza w tych, w których władze sprawują przedstawiciele dawnych ruchów wyzwoleniczych (Angola, Mozambik, Zimbabwe, Uganda, Sudan) (Roszak, 2022).

W marcu 2022 r. w Zgromadzeniu Ogólnym ONZ stanęła rezolucja dotycząca humanitarnych konsekwencji agresji na Ukrainę. Ze 193 państw biorących udział w głosowaniu 38 wstrzymało się od głosu, w tym 16 państw afrykańskich. W czerwcu 2022 r. w Moskwie gościli przedstawiciele Unii Afrykańskiej, lobbując za odblokowaniem eksportu ukraińskiego zboża przez porty Czarnomorskie. Ostatecznie porozumienie zawarto w lipcu 2022 r., tworząc tymczasowy morski korytarz humanitarny (Szeligowski, 2022). 17 lipca 2023 r. Rosja zawiesiła swoje uczestnictwo w Czarnomorskiej Inicjatywie Zbożowej, umożliwiającej eksport ukraińskiego zboża i produktów spożywczych przez Morze Czarne. Kilka dni później dokonała ataku raketowego na infrastrukturę przeładunkową

⁶ Pewien symetryzm (Rzeczycki, 2022) i relatywizm (Szostkiewicz, 2022) był szczególnie widoczny w narracji Watykanu w pierwszych miesiącach po rosyjskiej inwazji. Pochodzący z Argentyny papież Franciszek, który wyrósł w politycznej kulturze Ameryki Południowej, jako zagrożenie dla światowego pokoju postrzega w większym stopniu USA niż Rosję (Terlikowski, 2023).

i magazynową w porcie w Odessie (Hudson i Galouchka, 2022). Właściwie od początku konfliktu Rosja wykorzystuje kwestie handlu zbożem i produktami spożywczymi do wywierania presji na państwa zachodnie i osiągnięcia własnych celów politycznych (Wiśniewska, 2022, s. 1–2). Największe konsekwencje kryzysu żywnościowego odczuwają kraje tzw. Globalnego Południa, w których sytuacja społeczno-polityczna zależy w istotnej części od cen i dostępności żywności. Stąd Kreml próbuje przekonywać afrykańskich partnerów do swojej narracji. Na odbywającym się w dniach 27–28 lipca w Petersburgu szczycie Rosja-Afryka, W. Putin oskarżył kraje zachodnie o utrudnianie eksportu rosyjskiego zboża i jednocześnie o „obłudne” przerzucanie na Rosję odpowiedzialności za kryzys na światowym rynku żywnościowym (Leźniewa, 2023). Na pozycję Rosji w Afryce może mieć także wpływ turbulentny proces przejmowania kontroli nad tzw. Grupą Wagnera po śmierci Jewgienija Prigożyna.

Podsumowanie

Od pewnego czasu mamy do czynienia nie z odrębnymi, dużymi kryzysami, których pewna cykliczność jest zjawiskiem opisanym i częściowo zdiagnozowanym, ale z wieloma, nakładającymi się i wzajemnie na siebie oddziałującymi kryzysami, które występują właściwie równolegle. Pandemia z silnym negatywnym wpływem na ekonomię państw i społeczeństwa, spowolnienie gospodarcze, zarwanie łańcuchów dostaw owocujące tendencjami do *nearshoringu* czy *friendshoringu* (Ambroziak *et al.*, 2022). Wywołany przez Rosję kryzys energetyczny w 2021 r., a w następnym roku rosyjska inwazja na Ukrainę. Obserwujemy nasilającą się rywalizację i próby redefinicji ładu międzynarodowego. W światowej gospodarce oznacza to tendencje deglobalizacyjne, protekcjonistyczne, próby odbudowania kluczowych z punktu widzenia bezpieczeństwa zdolności produkcyjnych, reindustrializację. W tym kontekście można wspomnieć o podpisanym przez prezydenta Joe Bidena w sierpniu 2022 r. *Inflation Reduction Act* czy wprowadzającym restrykcje wobec Chin *Chip and Science Act*. Wspomniane wyżej procesy mogą doprowadzić finalnie do rekonfiguracji ładu światowego, do powstawania dwóch lub wielu zglobalizowanych bloków polityczno-gospodarczych. Działania Rosji w ostatnich latach wpisują się w realistyczną/neorealistyczną teorię stosunków międzynarodowych, w której dążenie do dominacji, budowanie przewag, interes narodowy, racja stanu, dostęp do zasobów mają szczególnie istotne znaczenie.

Wydaje się, że konflikt rosyjsko-ukraiński ma na tyle istotny wpływ na architekturę bezpieczeństwa, że będzie oddziaływał na dynamikę zmian aktualnego porządku międzynarodowego. Władimir Putin chciał wywołać taki efekt, licząc na to, że jego destabilizacja przyspieszy proces kształtowania się wielobiegunowego, policentrycznego układu sił. Miało to doprowadzić do przemodelowania relacji z tzw. kolektywnym Zachodem, a w jego wyniku do wzrostu międzynarodowego znaczenia Rosji. Trudno przewidzieć dalekosiężne skutki rosyjskiej inwazji na Ukrainę, ale w jej efekcie Rosja może stracić a nie zyskać na znaczeniu. Scenariusz, w którym utrzymujący się reżim sankcyjny wypcha Rosję w gospodarcze, ekonomiczne i technologiczne uzależnienie od Chin, jest dość prawdopodobny.

Otwartym pozostaje pytanie, czy Chiny zaangażują się w konflikt i w jakim wariantcie. Czy wesprą otwarcie i militarnie Rosję, eskalując konflikt i popychając tym samym konfrontację na zupełnie nowe tory. Czy uznają, że nie są wystarczająco mocne, aby rzucić wyzwanie Zachodowi i będą „grać na rozejm”, dając Rosji pauzę strategiczną i czas na odbudowanie potencjału.

Zachód wydaje się wystarczająco zmotywowany i zdeteminowany, aby wspierać Ukrainę tak długo, jak w Kijowie będzie wola kontynuowania działań zbrojnych przeciwko Rosji. Moskwa wysłała sygnały o gotowości eskalowania konfliktu w celu zmytygowania zachodnich elit (Miedwiediew, 2023), ale (przynajmniej na razie) są to działania nie przynoszące spodziewanego rezultatu. Fiodor Łukianow przyznał, że po rozpoczęciu inwazji na Ukrainę (użył sformułowania o specjalnej operacji wojskowej) Rosja jednoznacznie stanęła na pozycjach antyzachodnich i to nie tylko w kontekście geopolitycznej konfrontacji, ale przede wszystkim moralno-etycznym (Tadevosyan, 2023). To jego zdaniem powoduje, że konflikt ten ma trwałe aksjologiczne podstawy i będzie trudny do wygaszenia w krótkim czasie. Z perspektywy Waszyngtonu gra idzie o utrzymanie sojuszniczej wiarygodności. Porzucenie Ukrainy może ośmielić tendencje do kwestionowania znaczenia USA w innych obszarach świata. Dla Rosji konflikt ten także sprawia wrażenie egzystencjalnego. Jego wynik zdecyduje o przyszłości całego regionu.

Wnioski akcesyjne Finlandii i Szwecji do NATO, które były bezpośrednim skutkiem rosyjskiej inwazji na Ukrainę, istotnie wpłyną na strategię bezpieczeństwa Rosji, co negatywnie odbije się na jej pozycji międzynarodowej. Zaangażowanie na Ukrainie osłabia także możliwości nieograniczonego oddziaływania na Kaukazie Południowym czy w Azji Centralnej. Moskwa musi się liczyć z rosnącą rolą innych graczy, przede wszystkim Turcji i Chin.

Wydaje się, że na wielu płaszczyznach decyzja o rozpoczęciu inwazji na Ukrainę i skutki, jakie ona za sobą pociągnęła, wpłynęła negatywnie na pozycję międzynarodową Rosji. Opisanie całego spektrum czynników oddziałujących na nią zarówno w sposób bezpośredni, jak i pośredni, stanowi wyzwanie. Wydarzenia mają dużą dynamikę, działania wojenne trwają, procesy społeczno-polityczne, które zostały uruchomione, mają długi horyzont czasowy, a ich skutki są niezwykle trudne do przewidzenia⁷. Niniejszy tekst jest przyczynkiem do dyskusji na temat aktualnej pozycji międzynarodowej Rosji i czynników, które na nią wpływają.

Bibliografia

- Ambroziak, Ł., Arak, P., Baszczak, Ł., Juszcak, A., Kopiński, D., Leszczyński, P., Maj, M., & Wąsiński, M. (2022). *Dekada bezpieczeństwa ekonomicznego. Od offshoringu do częściowego friendshoringu*. Polski Instytut Ekonomiczny. Dostęp: https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2022/09/PIE-Raport_Friendshoring_2022.pdf [10.07.2023].
- Areshev, A. (2020). Turkey's Activity in the Caucasus. Ankara's Regional Ambitions Move into High Gear. *Russia in Global Affairs*, 18(4), 56–60. <https://doi.org/10.31278/1810-6374-2020-18-4-56-60>
- Barabanov, O., Bordachev, T., Lissovlik, Y., Lukyanov, F., Sushentsov, A., & Timofeev, I. (2022, 24 października). *A World Without Superpowers, The Annual Report of the Valdai Discussion Club*. The Foundation for Development and Support of the Valdai Discussion Club. Dostęp: <https://valdaiclub.com/a/reports/a-world-without-superpowers/> [20.06.2023].
- Bogusz, M., Jakóbowski, J., & Rodkiewicz, W. (2021). *Oś Pekin – Moskwa. Fundamenty asymetrycznego Sojuszu* (Raport OSW). Ośrodek Studiów Wschodnich. Dostęp: https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/Raport-OSW_Os-Pekin-Moskwa_net_1.pdf [21.06.2023].
- Bogusz, M., Jakóbowski, J., & Rodkiewicz, W. (2022, 23 lutego). *Koniec gry pozorów: demonstracyjna koordynacja między Pekinem i Moskwą* (Komentarze OSW nr 428). Ośrodek Studiów Wschodnich. https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/komentarze_428.pdf [21.06.2023].
- Bogusz, M., & Popławski, M. (2023, 22 maja). *Szczyt Chiny–Azja Centralna. Pekin wciąż skazany na współpracę z Moskwą* (Analizy OSW). Ośrodek Studiów Wschodnich. Dostęp: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2023-05-22/szczyt-chiny-azja-centralna-pekini-wciaz-skazany-na-wspolprace-z> [20.06.2023].
- Budzisz, M. (2022). *Samotność strategiczna Polski*. Zona Zero.
- Czachor, R. (2022). Ewolucja Strategii bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej w latach 2015–2021. Ujęcie normatywne. *Nowa Polityka Wschodnia*, 3(34), 9–26. <https://doi.org/10.15804/npw20223401>

⁷ Nie wiemy, jakie będą długofalowe skutki procesu zrywania połączeń gospodarczych Rosji z Zachodem, czy obserwowanego procesu redefinicji tożsamości społeczno-polityczno-historyczno-kulturowej Ukrainy (emancypacji ukraińskiej cerkwi, likwidacji symboli radzieckich z przestrzeni publicznej, rugowania języka rosyjskiego, nowej narracji historycznej, łącznie ze zmianą treści podręczników i programów nauczania, zrywania połączeń gospodarczych itp.).

- Czerep, J. (2022, 22 kwietnia). Wojna Rosji z Ukrainą wymusi przyspieszenie reform produkcji żywności w Afryce. *Biuletyn PISM*, (69(2488)). Dostęp: <https://www.pism.pl/publikacje/wojna-rosji-z-ukraina-wymusi-przyspieszenie-reform-produkcji-zywnosci-w-afryce> [20.06.2023].
- Domańska, M. (2023, 17 lutego). *Neototalitarny projekt Putina: sytuacja polityczna w Rosji* (Komentarze OSW nr 489). Ośrodek Studiów Wschodnich. Dostęp: https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/Komentarz_OSW_489.pdf [20.06.2023].
- Hudson, J., & Galouchka, A. (2023, 24 lipca). Ukraine remains defiant as Russia pounds Odessa and grain facilities. *Washington Post*. Dostęp: <https://www.washingtonpost.com/world/2023/07/24/odessa-ukraine-cathedral-attack/> [25.07.2023].
- Jasiński, Ł. (2022, 16 marca). *Niemcy wobec rosyjskiej agresji na Ukrainę* (Komentarz PISM nr 61). Polski Instytut Spraw Międzynarodowych. Dostęp: <https://www.pism.pl/publikacje/niemcy-wobec-rosyjskiej-agresji-na-ukraine> [22.07.2023].
- Karaganov, S. (2023, 13 czerwca). The use of nuclear weapons can save humanity from a global catastrophe. *Profile*. Dostęp: <https://profile.ru/politics/primenenie-yadernogo-oruzhiya-mozhet-uberech-chelovechestvo-ot-globalnoj-katastrofy-1338893/> [01.07.2023].
- Karbowicz, E. (2023, 1 czerwca). Macron przeprosił w imieniu Francji za pogardliwe traktowanie Europy Wschodniej. *Dziennik Gazeta Prawna*. Dostęp: <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/8727122,macron-francja-nie-sluchala-europy-wschodniej-i-przeprosil-za-pogardliwe-traktowanie.html> [23.07.2023].
- Kardaś, S. (2022, 5 grudnia). *Pułap cenowy na rosyjską ropę: UE łagodzi sankcje wobec Rosji* (Analizy OSW). Ośrodek Studiów Wschodnich. Dostęp: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-12-05/pulap-cenowy-na-rosyjska-ropo-ue-lagodzi-sankcje-wobec-rosji> [21.06.2023].
- Kardaś, S. (2023, 5 stycznia). *Cisza przed burzą. Stan i perspektywy sektora naftowego Rosji* (Komentarze OSW nr 479). Ośrodek Studiów Wschodnich. Dostęp: <https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/Komentarze%20OSW%20479.pdf> [10.07.2023].
- Koczan, M. (2023). Czynniki determinujące kontynuowanie wojny rosyjsko-ukraińskiej. *Nowa Polityka Wschodnia*, 2(37), 110–124. <https://doi.org/10.15804/npw20233705>
- Korostnikov, M. (2023, 6 lipca). *Is Russia Really Becoming China's Vassal?* Carnegie Endowment for International Peace. Dostęp: <https://carnegieendowment.org/politika/90135> [18.07.2023].
- Lukyanov, F.A. (2022, 14 października). Ukraine, Russia, and the New World Order. *Russia in Global Affairs*. Dostęp: <https://eng.globalaffairs.ru/articles/ukraine-russia-world-order/> [28.02.2023].
- Leżniewa, L. (2023, 27 lipca). Strany Zapada chinyat prepyatstviya postavkam nashego zerna i udobreniy. *Izviestija*. Dostęp: <https://iz.ru/1550425/liubov-lezhneva/strany-zapada-chinyat-prepiatstviia-postavkam-nashego-zerna-i-udobrenii> [27.07.2023].
- Menkiszak, M. (2014, 27 marca). *Doktryna Putina: Tworzenie koncepcyjnych podstaw rosyjskiej dominacji na obszarze postradzieckim* (Komentarze OSW nr 131). Ośrodek Studiów Wschodnich. Dostęp: https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/komentarze_131.pdf [22.06.2023].
- Miedwiediew, D. (2023, 27 lutego). Tochki nevozvrata. *Izviestija*. Dostęp: <https://iz.ru/1475574/dmitrii-medvedev/tochki-nevozvrata> [23.07.2023].
- Roszak, M. (2022, 18 kwietnia). Prorosyjski dystans Afryki. Na stole amerykański imperializm vs wyzwolenie od kolonializmu. *Dziennik Gazeta Prawna*. Dostęp: <https://www.gazetaprawna.pl/magazyn-na-weekend/artykuly/8402163,prorosyjskie-postawy-afryka-kolonializm-imperializm-rosja-usa.html> [28.07.2023].

- Rzeczycki, M. J. (2022, 11 marca). To, co robi Watykan wobec inwazji Rosji na Ukrainę, jest po prostu złe. *Więź*. Dostęp: <https://wiesz.pl/2022/03/11/to-co-robi-watykan-wobec-inwazji-rosji-na-ukraine-jest-po-prostu-zle/> [19.07.2023].
- Sołkiewicz, H., & Szubrycht, T. (2018a). Analiza strategiczna – proces reorganizacji rosyjskich sił zbrojnych w latach 2009–2014. W P. Mickiewicz (red.), *Rosyjska myśl strategiczna i potencjał militarny w XX wieku* (s. 176–194). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Sołkiewicz, H., & Szubrycht, T. (2018b). Analiza strategiczna – proces reorganizacji rosyjskich sił zbrojnych w latach 2014–2017. W P. Mickiewicz (red.), *Rosyjska myśl strategiczna i potencjał militarny w XX wieku* (s. 242–261). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Strachota, K. (2022, 10 stycznia). *Kazachstan: interwencja OUBZ i pacyfikacja protestów* (Analizy OSW). Ośrodek Studiów Wschodnich. Dostęp: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-01-10/kazachstan-interwencja-oubz-i-pacyfikacja-protestow> [14.07.2023].
- Sykulski, L. (2020). Główne kierunki rosyjskiej narracji strategicznej po 2012 roku. W L. Sykulski (red.), *Geopolityka Rosji i obszaru postsowieckiego* (s. 56–74). Zona Zero.
- Szeligowski, D. (2022, 25 lipca). *Porozumienie w sprawie odblokowania eksportu ukraińskiego zboża* (Komentarze PISM nr 108). Polski Instytut Spraw Międzynarodowych. Dostęp: <https://www.pism.pl/publikacje/porozumienie-w-sprawie-odblokowania-eksportu-ukrainskiego-zboza> [14.07.2023].
- Szostkiewicz, A. (2022, 23 marca). Uniki Franciszka. Dlaczego kluczy w sprawie wojny w Ukrainie? *Polityka*. Dostęp: <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/2159285,1,uniki-franciszka-dlaczego-kluczy-w-sprawie-wojny-w-ukrainie.read> [20.07.2023].
- Świder, K. (2020). Geopolityczne imperatywy polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej. W L. Sykulski (red.), *Geopolityka Rosji i obszaru postsowieckiego* (s. 34–54). Zona Zero.
- Tadevosyan, A., & Lukyanov, F. (2023, 7 lipca). Karabakh has become a symbol of the beginning and the end of the post-Soviet period. *Mediamax*. Dostęp: <https://mediamax.am/en/news/interviews/51866/> [14.07.2023].
- Terlikowski, T. (2023, 10 marca). Franciszek. Papież z naprawdę dalekiego kraju. *Rzeczpospolita*. Dostęp: <https://www.rp.pl/plus-minus/art38095041-tomasz-p-terlikowski-franciszek-papiez-z-naprawde-dalekiego-kraju> [18.07.2023].
- The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation. (2021, 17 grudnia). *Press release on Russian draft documents on legal security guarantees from the United States and NATO*. Dostęp: https://mid.ru/en/foreign_policy/news/1790809/ [15.06.2023].
- Trebesch, Ch., Antezza, A., Bushnell, K., Frank, A., Frank, P., Franz, L., Kharitonov, I., Kumar, B., Rebinskaya, E., & Schramm, B. (2023). *The Ukraine Support Tracker: Which countries help Ukraine and how?* (Kiel Working Papers nr 2218). Kiel Institute for the World Economy. Dostęp: <https://www.ifw-kiel.de/publications/the-ukraine-support-tracker-which-countries-help-ukraine-and-how-20852/> [12.07.2023].
- Wiśniewska, I. (2023, 12 lipca). *Rosyjska gra rynkiem żywnościowym* (Komentarze OSW nr 525). Ośrodek Studiów Wschodnich. Dostęp: https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/komentarze_525.pdf [14.07.2023].